

---

*Я.В.Любивий,
доктор філософських наук,
професор, провідний науковий
співробітник Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України*

САМООРГАНІЗАЦІЯ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО ФЕНОМЕНА

Останнім часом все голосніше заявляє про себе ефект самоорганізації соціуму знизу через мережі. При цьому найчастіше за все йдеться про інтернетівські соціальні мережі, що мають характеристики віртуальної реальності. Вважається, що самоорганізацію знизу уособлює громадянське суспільство, яке протистоїть поки що надмірно корумпованій безособовій державній машині, котра є інструментом офіційної організації влади. Однак те, що розуміють під мережею у даному контексті, є лише частиною того, що є насправді цією мережею, або мережею мереж.

Найбільш вживаним синонімом поняття «мережа» в соціальному контексті є поняття «горизонтальні соціальні зв'язки», що є противагою вертикальним зв'язкам. Якщо перші уособлюють егалітаризм та демократичні відносини між людьми, то другі – владну ієрархію підпорядкування одних індивідів (або груп індивідів) іншим.

Онтологічне та природничонаукове обґрунтування соціально-філософської концепції мережевого суспільства полягає, окрім іншого, і в тому, що на рівні мікросвіту фізичні явища пов'язані між собою мережею взаємодій елементарних часточок-хвиль. Хвильові властивості мікросвіту проявляються значно частіше, ніж корпускулярні. Якщо на мегарівні галактики взаємодіють, незважаючи на величезні відстані між ними, то це означає, що таку можливість взаємодії закладено і на мікрорівні окремих хвиль. Тому фізичну картину світу, як зазначав Д.Бом, можна уявити як багаторівневу мережу хвильових інтерференцій з сильними та слабкими зв'язками між складовими елементами [1].

У живому світі окремі організми пов'язані між собою в популяціях та біоценозах мережами харчових та інших потоків, репродуктивними, соціальними та іншими зв'язками. Серед переважної більшості тварин встановлюються, як правило, ієрархічно-вертикальні

відносини. А популяції людини властиве таке співвідношення ієрархічних та мережевих зв'язків, що порівняно з більшістю популяцій інших ссавців горизонтальні, мережеві, рівноправні зв'язки переважають ієрархічні.

Соціально-філософське дослідження має брати до уваги розмаїття тих мереж, що існують у різних сегментах суспільства. Це і система родинних зв'язків, і система взаємодії у соціумі, і мова тощо. Одним із перших мислителів, котрі досліджували мовні мережі, був Ф. де Соссюр. Для нього мова була своєрідною сіткою, схожою на рибальську. На його думку, слова містяться у вузлах цієї сітки-мережі і позначають різноманітні предмети, явища та процеси навколишнього світу. Якщо внаслідок еволюційного ускладнення навколишнього світу виникають такі явища та процеси, які не здатна охопити наявна система мови, то виникають нові слова, котрі розташовуються щільніше в існуючій сітці означальних одиниць мови, утворюючи більш густу й розгалужену мережу мови [8]. Мова у Ф. де Соссюра постає своєрідною матрицею, окремі комірки якої можуть багаторазово дублюватися й клонуватися. Своєю метафорою сітки Ф. де Соссюр передбачив принципи та ідеї, на яких побудовано технічні інформаційні системи й мови програмування.

Мислитель вважав, що поняття виражаються за допомогою мови, визначальним способом буття якої є акустичні образи, хоча вона існує також і візуально у вигляді письма [8, 53]. Мова охоплює всю суму словесних образів, накопичених всіма індивідами, і ті соціальні зв'язки між ними, які утворюють її. Це – скарбниця, що відкладається практикою мовлення в усіх осіб, котрі належать до однієї колективної спільноти, це – граматична система, що існує *віртуально* (слововживання Ф. де Соссюра) у кожного в мозку, точніше кажучи, у цілої сукупності індивідів, оскільки мова цілковито не існує в кожному з них окремо, повною мірою вона існує лише в спільноті. Для того, щоб склалася мова, потрібна спільнота, що розмовляє. Соціальна природа мови є однією з її внутрішніх властивостей [8, 110]. Мова – це готовий продукт, що пасивно реєструється особою, яка розмовляє; своєю передумовою він ніколи не має навмисності. Свідомо в ньому здійснюється лише діяльність класифікації [8, 49,52].

Ф. де Соссюр відзначав системність мови і водночас довільність значення кожного з її елементів. Мова, на його думку, нагадує гру в шахи. Для цієї гри важлива система правил та певна кількість

фігур, проте байдуже, з якого матеріалу їх зроблено – зі слонової кістки чи з дерева, але якщо змінити їх кількість, то змінюється граматики гри [8, 61]. Крім того, система взаємозв'язків, встановлених між фігурами, змінюється з кожним ходом. У мові важливими є взаємозв'язки між словами та правила граматики, але конкретне звучання кожного слова значення не має.

Певна довільність мови пов'язана з тим, що мовний знак пов'язує не річ та її назву, а поняття та акустичний образ. Знаком Ф. де Соссюр називає поєднання поняття та акустичного образу. Тому пропонує замінити терміни, поняття та акустичний образ відповідно термінами «позначуване» та «означаюче». Цим Ф. де Соссюр намагається підкреслити, що знак є довільним щодо змісту, який він позначає [8, 99–100]. Отже, на його думку, мова сама є мережею, сіткою значень і, обслуговуючи мережу соціальних зв'язків, існує лише в спільноті.

Соціально-філософське осмислення мереж не може не враховувати відповідних соціологічних теорій. Серед них, окрім мережевої як такої, можна виокремити теорію обміну. Засновник її – Дж. Хоманс. Поєднуючи біхевіоризм та елементарну економічну теорію, він вважав, що сутність соціальної поведінки полягає в обміні діяльністю між індивідами, яка супроводжується винагородами та витратами. Винагороди можуть мати не лише матеріальний, але й психологічний характер. У такому обміні беруть участь принаймні дві людини. Чим більшу винагороду людина отримує від того чи іншого обміну, тим більшою є ймовірність, що такий обмін повторюватиметься. Людина обмірковує й здійснює калькуляцію винагород та витрат у зв'язку з тим чи іншим обміном і приймає відповідне рішення щодо нього [7, 327]. Внаслідок таких обмінів утворюються горизонтальні зв'язки між індивідами, які й структурують суспільство.

Якщо виходити з концепції Дж. Хоманса, то можна дійти висновку, що мережа соціальних зв'язків має лише горизонтальні виміри. Така спрощена схема в дусі класичної економічної концепції А. Сміта породжує ілюзію можливості «чистої» еталонної конкуренції, не викривленої різноманітними позаекономічними чинниками, ілюзію повної соціальної рівності, а також того, що в реальному суспільстві можна вибудувати суцільно горизонтальні соціальні мережі, які спроможні підтримувати життєдіяльність соціуму. Проте послідовники Дж. Хоманса – П. Блау та Р. Емерсон – долають такі уявлення.

П. Блау зазначав, що під час обміну між двома особами сторони не завжди забезпечують винагороду одна одній однаковою мірою. Така нерівність призводить до диференціації влади в асоціації [7, 330]. Особа, яка здатна забезпечити винагороду для інших членів групи, стає лідером [7, 331] і, відповідно, займає вищий щабель у владній ієрархії в даній групі. Крім того, норми та цінності є опосередковуваними ланками в соціальній взаємодії. Вони керують процесами соціальної інтеграції та диференціації [7, 332], і, згідно з ними, відбувається встановлення горизонтальних та вертикальних зв'язків у суспільстві.

П. Блау вважав, що горизонтальні соціальні зв'язки у суспільстві реально функціонують, не можуть існувати в «чистому» вигляді і є невіддільними від вертикальних. Може існувати лише різна пропорція співвідношення горизонтальних, мережевих зв'язків, з одного боку, і вертикальних, ієрархічних зв'язків – з іншого. Цим він подолав певну неповноту концепції Дж. Хоманса.

Р. Емерсон, виходячи з ідей попередників, аналізує соціальні мережі як такі, стверджуючи, що відносини обміну пов'язані в єдину соціальну мережу; мережа обміну – це конкретна соціальна структура, яка створюється двома або більшою кількістю взаємовідносин обміну [7, 336] як між індивідами, так і між корпораціями. Щоб відбувалися хоча б два процеси обміну, потрібно, щоб між процесом обміну між А та В та процесом обміну між С та D існував зв'язок. Тоді утворюється мінімальна мережа А–В–С [7, 336]. Тобто, якщо для здійснення процесу обміну необхідні два суб'єкти (індивідуальні чи корпоративні), то для мережі, що утворюється із взаємодії цих обмінів, конче потрібні принаймні чотири суб'єкти.

Представники мережевої теорії (Б. Велмен, Мізраші та ін.) наголошують, що, на відміну від ціннісно-нормативних теорій суспільства, що вивчають уявлення, погляди, ідеї людей, мережева теорія досліджує об'єктивну систему зв'язків, яка об'єднує людей у суспільство; за складними жорсткими структурами суспільних відносин треба бачити глибинну структуру – гнучкі упорядковані мережеві моделі. Залежно від місця в мережах суб'єкти (індивідуальні, корпоративні) можуть мати різний доступ до цінних ресурсів – влади, інформації, добробуту [7, 342–343]. В самих мережах між суб'єктами, а також між кластерами, можуть існувати як міцні зв'язки (як між членами однієї групи), так і слабкі (між тим чи іншим членом однієї групи з членами інших груп). Слабкі зв'язки,

які є своєрідним мостом між групами, забезпечують інтеграцію в суспільстві [7, 343]. Отже, над об'єктивними мережами суспільних відносин надбудовуються і, відповідно до певних параметрів порядку, організуються соціальні структури й соціальні інститути з певними управлінськими центрами.

Останнім часом деякі дослідники (зокрема М.Кастельс) відмовляються від думки, що за зовнішніми жорсткими структурами суспільних відносин приховані гнучкі мережеві моделі. Вплив телекомунікаційних мереж на всі взаємодії в соціумі є таким значним, що й зовнішня форма самоорганізації суспільних процесів стає все більше схожою на мережі, набуваючи все меншої жорсткості та більшої плинності [3]. Якщо раніше мережевий зріз життєдіяльності суспільства являв собою лише фрагмент цієї життєдіяльності, то останнім часом ця життєдіяльність все більше визначається телекомунікаційними мережами й сама починає функціонувати за моделлю мереж [4, 85]. Ті сфери суспільного життя, що не входять у мережі, стають маргіналізованими.

Гнучкість мереж визначається тим, що вони постійно перебудовуються, змінюючи власну конфігурацію, та стають досить надійними. Їхня надійність зумовлена тим, що окремі канали, які поєднують вузли мережі, можуть ризоматично багаторазово клонуватися й дублюватися [6, 72]. Це стосується не лише телекомунікаційних мереж, але й мереж соціальних інститутів, виробництв, торгівлі, банківських, фінансових установ, різноманітних організацій, комунікативних співтовариств, спортивних клубів, навчальних закладів, мистецьких колективів, музеїв та ін.

В умовах посилення інтенсивності та щільності комунікаційних потоків мережеві структури самоорганізуються спонтанним чином. Характер цих самоорганізаційних процесів визначається параметрами порядку, закладеними в каналах мереж комунікації.

Залежно від місця в тій чи іншій мережі, наближення чи входження в ті чи інші вузли, суб'єкти мають різний доступ до ресурсів, володіють різним соціальним, культурним, символічним та іншим капіталом [2]. Сама мережа є джерелом соціального капіталу; чим більшу мережу зв'язків має людина, тим більший соціальний капітал їй належить. Разом з тим у сучасному суспільстві, поряд з пірамідальними соціальними структурами, існує багато відносно незалежних, ризоматично розгалужених самоорганізованих соціальних кластерів, у яких переважають горизонтальні мережеві зв'язки. Якщо

суспільство має кілька ієрархічно структурованих соціальних прошарків, то в межах кожного з них, навіть у найвищому прошарку, існують, як правило, мережеві горизонтальні зв'язки. В соціальних мережах існують такі типи відносин, що між різними кластерами та між деякими кластерами та центральними соціальними інститутами можуть переважати слабкі соціальні зв'язки.

Мережі соціальних відносин з безпосередньою міжособистісною й опосередкованою комунікацією є лише одним із вимірів мережевого суспільства як такого. У найширшому сенсі вони охоплюють найрізноманітніші потоки життєзабезпечення суспільства, що спрямовуються як інфраструктурами, так і соціальними інститутами, а також інформаційними мережами. Інакше кажучи, над виробничо-технічними мережами обмінів та взаємодій матеріальних потоків, що обслуговуються відповідними інфраструктурами, надбудовуються соціальні мережі, що складаються з груп вузлів, якими є індивіди та групи індивідів, соціальних взаємодій щодо обміну потоками та ресурсами. У сучасному інформаційному суспільстві ці два рівні мереж забезпечуються телекомунікаційними інформаційними мережами. Останні набувають вирішального значення стосовно управління першими двома.

Суттєвою характеристикою соціальної мережі є не індивіди самі по собі, а параметри порядку (правила, інтереси, цінності, ідеї), на основі яких самоорганізується мережа. Соціальна мережа характеризується солідарністю, симпатіями, довірою індивідів одного до одного на основі участі в спільних справах та сприятливими умовами для самореалізації.

Аналіз елементарних соціальних мереж запропонував ще Я.Л. Морено, створивши соціометрію та психодраму. За допомогою методів психодрами, зокрема спонтанності й теле-відносин (взаєморозуміння й взаємопроникнення у внутрішній світ один одного), члени групи долають формальну її структуру й встановлюють глибинні стосунки між собою. Глибинна, справжня структура групи фіксується за посередництвом соціограми [5]. Група, що побудована соціометрично за допомогою спонтанності кожного її члена, має високий потенціал *креативності* (цей термін вперше запропонований Я.Л. Морено).

Я.Л. Морено не обмежувався аналізом лише малих груп і вважав, що люди можуть прийти до Бога лише всі разом, відкриваючи в собі Божу Іскру – спонтанність. Спочатку кожний сам у собі має зустрітися з Богом, але після цього зустріч з Богом має відбутися

шляхом досягнення колективного глибинного теле-єднання разом з членами власної родини, потім – разом з сусідами, потім – разом з мешканцями кварталу, потім – разом з мешканцями села або міста, потім – разом з громадянами власної країни і, нарешті, – разом з мешканцями всієї планети. Інакше кажучи, мережа глибинної комунікації між людьми має, на думку Я.Л. Морено, розростатися від кожної людини та малої групи безпосередньої комунікації до планетарного масштабу. Взаємну комунікативну відкритість, довіру та солідарність, які формуються в малих групах з високою синергією, потрібно поширювати на весь соціум, включаючи й глобальний масштаб. Цього можна досягти за допомогою мереж горизонтальної комунікації.

Ідеї Я.Л. Морено про ефект довіри, солідарності, взаємної підтримки людей у мережах під час реалізації суспільно важливих інтересів дістають підтвердження в практиці функціонування електронних інформаційних мереж сьогодення. Маючи досвід довірливого телеєднання в малих групах, людина віднаходить солідарність та довіру і в електронній мережі інтернет. А з іншого боку, виникнення довіри до комуніканта в мережі інтернет і готовність до солідарних дій з ним в ході реалізації суспільно корисних цілей є показником справжності та істинності комунікації.

Якщо розглядати мережі в широкому значенні, то на матеріально-фізичному рівні самоорганізуються й функціонують мережі виробничо-технологічних і торговельних потоків енергії, сировини, комплектуючих, товарів, капіталів, фінансів [3]. У межах окремих регіонів та в глобальному масштабі існують розгалужені транспортні мережі, що забезпечують потоки переміщення людей з діловими, гуманітарними, освітніми, пізнавальними та іншими цілями. Інформаційні потоки через мережі інтернет дають можливість оптимізувати й організувати всі перелічені нами потоки. Водночас інформаційна мережа інтернет сприяє самоорганізації середнього класу, громадськості, інтелектуальної еліти в напрямі розв'язання актуальних локальних та глобальних проблем.

Електронні мережі комунікації існують приблизно лише останні 100 років. На відміну від них, соціальні мережі як такі завжди мали місце в людському суспільстві. Навіть за первісного суспільства діяли, хоча і в зародковому стані, мережі обміну діяльністю й мережі комунікації. У традиційному аграрному суспільстві, що існувало з моменту виникнення перших цивілізацій і до промислової революції,

локальні мережі обміну діяльністю й інформацією за своїм обсягом значно переважали глобальні, хоча й відбувалося дифузійне взаємопроникнення культур з їх культурною спадкоємністю. У добу індустріалізації, особливо в розвинутому індустріальному суспільстві, стають значимими мережі міжнародних матеріальних потоків, потоків людей, що переміщаються та потоки інформації. В інформаційному постіндустріальному суспільстві роль та значення мережі інформаційних потоків суттєво зростає, що сприяє певним синергетичним ефектам прискореного виникнення нової якості процесів.

Інформаційні мережі, що обслуговують відповідні сфери й сегменти суспільства, можуть бути політичними, економічними, культурними, а також використовуватися для різноманітних форм дозвілля. Вони мають досить широкі можливості для самоорганізації громадянських рухів за права людини, за соціальну справедливість, для захисту екології, для контролю за діяльністю державного апарату як у локальному, так і в глобальному масштабі. Інформаційні мережі сприяють виробленню програм і організаційних принципів названих рухів, дискусіям на форумах з різних актуальних питань. Проте реальне розв'язання проблем здійснюється не у віртуальній реальності, а концентрацією й організованими діями критичної маси громадян у певних важливих місцях соціального простору.

Економічні інформаційні мережі в сучасному світі невіддільні від сучасної економіки. Вони забезпечують інформаційний супровід всіх виробничих, торговельних і фінансових процесів, створюють сучасні бізнесові мережі й відповідне середовище. Мережеві підприємства невинно поліпшують стандарти масового виробництва на основі новітніх технологій. Підприємства, що не потрапляють до передових інноваційних мереж, не можуть конкурувати з першими й витісняються у другорядні й малоприбуткові сектори економіки.

Культурні інформаційні мережі відкривають широкий та швидкий доступ до досягнень світової культури, науки та мистецтва, а також до дистанційного навчання, дозволяють брати участь в обговоренні та дискусіях з широкого кола питань, а також сприяють співтворчості митців, учених, викладачів та їхніх аудиторій.

Надзвичайно різноманітними за змістом є інформаційні мережі, присвячені дозвіллю. Вони охоплюють не лише цифрові розваги, але й інформацію про позамережеві ресурси проведення дозвілля та пошук груп неформального спілкування віч-на-віч. Серед соціальних критиків існує застереження, що надмірні розваги в

мережах Інтернет відволікають молодь від справжнього спілкування та продуктивної діяльності. Однак причина цього криється не в самому факті існування інформаційних мереж як таких, а у вихованні індивіда та у тих можливостях, що їх може надати те чи інше суспільство для його розвитку.

Проте класифікація мереж може здійснюватися не лише за сферами діяльності, які вони обслуговують, але й за їхніми власними характеристиками. Мережі можуть бути щільними й рідкими, горизонтальними й вертикальними, магістральними й такими, що переплітаються, стрижневими й ризоматичними, ексклюзивними та масовими, локальними й глобальними, постійними й випадковими [6, 65]. На відміну від ієрархічних форм, мережі є рухливими й адаптивними. Вони децентралізують виконання й розподіляють прийняття рішень [4, 85 та ін.]. Учасники мереж беруть на себе ініціативу творчого виконання ухвалених рішень залежно від ресурсів, які вони мають у власному вузлі мережі й у разі сприяння партнерів з мережі. Під час вироблення й прийняття рішень всі учасники мережі мірою власної обізнаності й компетентності, роблять свій відповідний внесок, спільну справу. Діяльність, включена в мережу, є більш конкурентоспроможною, ніж та, яка в мережу не входить. З часом всі, або майже всі, види діяльності неодмінно приєднуються до мереж.

Мережі стали одним із найбільш засадничих елементів людської цивілізації, без яких неможливо уявити собі сучасне суспільство. Так вважають угорські дослідники Б. Коланьї, Ш. Мольнар та Л. Шекелї [9, 4]. На їхню думку, традиційні сімейні, сусідські, дружні зв'язки поступово стають менш важливими, ніж мережеві. Перехід від індустріального суспільства до інформаційного є таким же значущим, як і перехід від аграрного суспільства до індустріального, як перехід від *Gemeinschaft* (спільноти) до *Gesellschaft* (суспільства). Мережі стають одним із найважливіших чинників інформаційного суспільства [9, 4]. Водночас роль локальних спільнот зменшується.

Процеси індустріалізації, глобалізації, революція в інформаційних технологіях призводять до зменшення соціальної активності та посилення процесів індивідуалізації та ролі й значення соціального капіталу. Під соціальним капіталом розуміють нематеріальний ресурс, похідний із взаємовідносин між індивідами, які вибудовують мережі й впливають на соціальні та економічні процеси соціальної

кооперації, що відбуваються на соціальному та на спільнотному рівнях (тобто сімейному, сусідському, локальному та національному) [9, 4]. Мережевому суспільству властива інноваційна соціальна структура та процеси, спричинені інформацією та комунікаційними технологіями, котрі ґрунтуються на мікроелектроніці. В інформаційному суспільстві інформація створюється, обробляється та передається за допомогою комп'ютерних мереж, що керуються знаннями, акумульованими в мережевих вузлах. У мережевих суспільствах базові інститути трансформуються та стають більш гнучкими й такими, що легко змінюються [9, 6]. Такі суспільства змінюють не технології, а соціальні потреби, що змінюються, викликаючи зміни технологій. Зазначені кардинальні зміни є наслідком декількох чинників. По-перше, наука та інновації відіграють вирішальну роль у соціальних змінах з часу поширення мікроелектроніки та роблять можливим розвиток нових інформаційних і комунікативних технологій. По-друге, з розвитком мережевої економіки підвищилися вимоги до працівників. Адже новим мережевим компаніям потрібні висококваліфіковані, творчі працівники. По-третє, внутрішня організаційна структура компаній радикально змінилася відповідно до логіки мереж [9, 6].

Мережеві технології відчутно впливають на відносини між людьми та їхні суспільні зв'язки. Однак користування світовим павутинням не відкидає стосунки, основані на персональних контактах, а доповнює їх. Члени мережевого суспільства є не відлюдненими особами, а індивідами, котрі культивують та розвивають добре розвинену систему взаємовідносин. Роль та значення кожної особи тут позитивно переоцінюється. Це є характерною культурною ознакою нового суспільства. Комунікативний простір, що оточує індивіда, суттєво трансформується під впливом новітніх електронних систем [9, 7].

У мережевому суспільстві відбувається трансформація засобів масової комунікації. По-перше, остання концентрується головним чином у міжнародних медіакорпораціях, укорінених як на глобальному, так і на локальному рівнях. По-друге, канали комунікації тут є оцифрованими та інтерактивними. Розвинені суспільства орієнтуються на персоналізований, підібраний під потреби індивіда інформаційний контент. По-третє, завдяки новим комунікаційним технологіям нові медіа розвиваються і стають більш потужними, розгалужуючись у горизонтальну комунікаційну мережу [9, 7]. Через блоги, відео-конференції, форуми індивіди обмінюються інформацією, доступною

для кожного, і зберігають незалежність від медіакампаній та державних засобів масової інформації. Тому зміст медіа не має загальної інтерпретації. Кожний індивід унікальним чином інтерпретує інформацію, спираючись на усвідомлення власних та суспільних інтересів. Мережеве суспільство діє глобально – як, наприклад, Європейський союз, в якому члени різних співтовариств організовані за допомогою національних, економічних та політичних мереж. Як зазначають Б. Коланьї, Ш. Мольнар та Л. Шекелі, одну з перших соціальних мереж створив у I ст. апостол Павло, по Середземномор'ю та поширюючи релігійну віру за допомогою мережевої логіки. Переміщуючись з місця на місце, він вибудовував мережеву спільноту, встановлюючи відносини між громадами християн, що мешкали в певному віддаленні один від одного в різних містах [9, 8–9].

Від якості та розгалуженості мережевих взаємовідносин між людьми залежить розвиток соціального капіталу, який формується у повсякденних індивідуальних та сімейних стосунках людей. З допомогою мережі взаємовідносин між людьми можна поліпшити життя і окремих осіб, і всієї спільноти в цілому. Адже людські відносини потребують взаємної підтримки та довіри. Тож кожна особа, формуючи мережу взаємозв'язків з іншими людьми, створює соціальний капітал [9, 12].

У наш час формується тип «мережевого громадянина», людини, яка є толерантною вільнолюбною особистістю, котра відчуває відповідальність за суспільні справи й має добре осмислену й свідому громадянську позицію. В комп'ютерних мережах індивіди можуть реалізувати власну позицію, оскільки користувачі мають можливість спілкуватися одночасно з багатьма іншими людьми, отримувати й поширювати інформацію, що стосується спільноти, розробляти програми спільних дій, встановлювати довірчі стосунки з іншими особами. Ті, хто користується мережами інтернет, підтримують та встановлюють не меншу кількість суспільних зв'язків, ніж ті особи, які інтернетом не користуються. Інакше кажучи, мережеві комунікації є продовженням та розвитком вже наявних взаємовідносин між людьми [9, 15–16]. В мережах інтернет можуть встановлюватися не лише формальні, але й неформальні горизонтальні стосунки між індивідами. Тут є можливість вільно обмінюватися різноманітними думками та ідеями. Розвиток нових технічних та програмних інновацій мережі інтернет сприяє активній взаємодії її учасників. Адже і підсистеми суспільства функціонують подібно до мереж [9, 18,21].

Як бачимо, виникнення розгалужених телекомунікаційних мереж суттєво впливає на всю сукупність соціальних мереж як таких, посилюючи в останніх обмін знаннями, думками, соціально значущими позиціями, самоорганізаційними імпульсами, і відтак інтенсифікуючи розвиток суспільства. Завдяки цьому процеси еволюції соціуму прискорюються й набувають нової якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бом Д.* Разворачивающееся значение [Bohm David. Unfolding Meaning. A Weekend of Dialogue with David Bohm //David Bohm and Emissary Foundation International, 1985. -<http://www.fidel-castro.ru/fisica/bom/bohm.htm>].
2. *Бурдые П.* Социология политики. – М., 1993. – 336 с.
3. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М., 2000. – 608 с.
4. *Князева Е.И.* Сетевая теория в современной социологии // Социология. – 2006. – №2. – С. 82–88. / Электронный ресурс Белорусского Государственного университета.
5. *Морено Я.Л.* Социометрия: Экспериментальный метод и наука об Обществе. – М., 2001. – 384 с.
6. *Назарчук А.В.* Сетевое общество и его философское осмысление // Вопросы философии. – 2008. – №7. – С. 61–75.
7. *Ритцер Дж.* Современные социологические теории. – СПб., 2002.
8. *Соссюр Ф.* Труды по языкознанию. – М., 1977. – 696 с.
9. *Kollanyi B., Molnar Sz., Szekely L.* Social Networks and Network Society. Budapest, Leonardo da Vinci, July 2007. – 29 p.

Любивий Я.В. Самоорганізація мережевого суспільства як соціально-комунікативного феномена.

Самоорганізація сучасного суспільства все більшою мірою постає як самоорганізація соціальних мереж. Це стало очевидним внаслідок виникнення інформаційної мережі інтернет, що надбудувалася над соціальними мережами як такими. Соціально-комунікативна активність мереж посилює такий аспект їхньої діяльності як самоорганізація і саморегулювання. Соціальні дослідники створили теоретичне підґрунтя, що дозволяє аналізувати феномен мереж. Так, Ф. де Соссюр аналізував мову як сітку понять, що існує в мережі соціальних комунікативних зв'язків. П. Блау та Р. Емерсон з'ясували, що, вступаючи у соціальну взаємодію та комунікацію, індивіди

утворюють мережі соціальних зв'язків. Ідею соціальних мереж поділяє і М.Кастельс, на думку якого структура сучасного суспільства просякнута безліччю комунікативних зв'язків і стає все більше схожою на мережі. П.Бурдьє зазначав, що від місця в мережі залежить розмір соціального капіталу індивідів. Я.Л.Морено вважав, що в горизонтальних комунікативних мережах формуються довіра, солідарність та взаємна підтримка людей. Б.Коланьї, Ш.Мольнар та Л.Шекелі зазначають, що в мережевому суспільстві зростають роль і значення особистої позиції людини, завдяки рівноправній комунікації та іншим чинникам зростає її соціальний капітал. Інтенсифікація комунікації та рефлексії є важливим чинником становлення нової якості самоорганізації соціальних мереж.

Ключові слова: соціальна мережа, мережеве суспільство, самоорганізація, соціальна самоорганізація, громадянське суспільство.

Любивий Я.В. Самоорганизация сетевого общества как социально-коммуникативного феномена.

Самоорганизация современного общества все в большей мере проявляет себя как самоорганизация социальных сетей. Это становится очевидным благодаря возникновению информационной сети интернет, которая надстраивается над социальными сетями как таковыми. Социально-коммуникативная активность сетей усиливает такой аспект их деятельности, как самоорганизация и саморегулирование. Социальные исследователи создали теоретическую основу, которая позволяет анализировать феномен сетей. Так, Ф. де Соссюр анализировал язык как сеть понятий, которая существует в сети коммуникативных связей. П.Блау и Р.Эмерсон выяснили, что, вступая в социальное взаимодействие и коммуникацию, индивиды образуют сети социальных связей. Идею социальных сетей разделяет М.Кастельс, по мнению которого структура современного общества пронизана большим количеством коммуникативных связей и становится все больше похожей на сети. Я.Л.Морено считал, что в горизонтальных коммуникативных связях формируются доверие, солидарность и взаимная поддержка людей. Б.Коланьї, Ш.Мольнар и Л.Шекелі отмечают, что в сетевом обществе возрастает роль и значение личной позиции человека: благодаря равноправной коммуникации и другим причинам возрастает его социальный капитал. Интенсификация коммуникации и рефлексии является важным фактором становления нового качества самоорганизации социальных сетей.

Ключевые слова: социальная сеть, сетевое общество, самоорганизация, социальная самоорганизация, гражданское общество.

Lyubiviy Y. Self-organization of Network Society as Socio-Communicative Phenomenon.

Self-organization of modern society more and more reveals as self-organization

of social networks. This become obvious thanks to the appearance of informational web of internet that finish building over social networks as such. Social-communicative practice of networks strengthens their self-organizing and self-regulative aspect of their activity. Social researchers create the theoretic ground that allows to analyze phenomenon of network. F. de Saussure investigated the language as a web of notions which exists in network of social-communicated ties. P. Blau and R. Emerson realized that when actors interact and communicate they create the network of social ties. The idea of social networks influenced upon M. Castells, who assumes that structure of modern society penetrates by multitude of communicative ties and become more and more similar to the network. J.L. Moreno considered that in horizontal communication networks formed confidence, solidarity and social capital and mutual support of men. B. Kollanyi, Sz. Molnar and L. Szekely notice that in network society increases the role and significance of personal moral position of man, and growth of his social capital in result of equal communication and other reasons. The increased intensity of communication and reflection is a important factor of self-organization of social networks.

Key words: social network, network society, self-organization, social self-organization, civic society.